

1 ביוני, 2008

מחקר האגודה לזכויות האזרח:
ירושלים המזרחית – עובדות ונתונים

ירושלים המזרחית במספרים

מס' תושבים: כ-256,820, 34% מתושבי ירושלים [נכון לסוף שנת 2007]

משפחות מתחת לקו העוני: 67% (לעומת 21% מהמשפחות היהודיות בעיר) [נתון מ-2006]

ילדים מתחת לקו העוני: 77.2% מהילדים הערבים בעיר (לעומת 39.1% מהילדים היהודים בעיר) [נתון מ-2006]

הפקעת קרקעות: מאז סיפוח העיר הפקיעה ישראל 24,500 דונם, למעלה משליש משטח מזרח ירושלים, שהיה בבעלות ערבית פרטית.

בניה: על הקרקעות שהופקעו נבנו, עד סוף 2007, 50,197 יחידות דיור לאוכלוסייה היהודית, ואף לא יחידה אחת עבור האוכלוסייה הפלסטינית.

קווי ביוב חסרים: 70 ק"מ של קווים ראשיים.

מחסור בחיבורים לרשת המים: לכ-160,000 תושבים.

מספר כיתות לימוד חסרות: 1,500 כיתות.

אחוז נשירה מבתי הספר: כ-50%.

מס' תיקים ממוצע לעובד סוציאלי: 190 משקי בית (לעומת 111 משקי בית במערב העיר).

מס' סניפי דואר: שני סניפים וחמש סוכנויות, לעומת למעלה מ-50 בתי דואר במערב העיר.

רקע: סיפוח העיר המזרחית ותושביה

ירושלים היא הגדולה בערי ישראל, בשטחה, באוכלוסייתה, באוכלוסייה היהודית ובאוכלוסייה המוסלמית שבה, ותושביה מונים כ-10% מכלל תושבי המדינה.

ביוני 1967 סיפחה מדינת ישראל, בניגוד למשפט הבינלאומי, שטחים בירושלים ובסביבותיה שנכבשו במלחמת ששת הימים, הידועים היום כירושלים המזרחית. כך נוספו לשטח השיפוט העירוני של ירושלים תחת שלטון ישראל (שהיה עד אז כ-38,000 דונם) כ-70,500 דונם. לאחר הסיפוח, הוחל המינהל, המשפט והשיפוט של ישראל על שטחים אלה.

סיפוח ירושלים המזרחית הכניס לתחומי העיר כ-66,000 ערבים פלסטינים אשר התגוררו בשטח שסופח (כ-24% מאוכלוסיית העיר דאז). לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מאז הסיפוח גדלה האוכלוסייה הערבית פי 4: בסוף שנת 2007 נאמדה אוכלוסיית ירושלים ב-746,300 נפש, 34% מהם פלסטינים, המתגוררים בעיר המזרחית.

ירושלים היתה במשך דורות רבים המרכז האורבני, השירותי, המסחרי והתרבותי של הגדה. בעקבות בניית גדר ההפרדה בעיר, היא נותקה לחלוטין מסביבותיה. לניתוק זה השלכות כלכליות וחברתיות קשות על תושבי ירושלים המזרחית.

מאפייני האוכלוסייה: צעירה וענייה

47% מתושבי ירושלים המזרחית הם ילדים. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת 2006 היה הגיל החציוני של האוכלוסייה הערבית בירושלים 19.3 שנה. ירושלים המזרחית היא אחד המקומות העניים ביותר בישראל. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה משנת 2006, 67% מהמשפחות הפלסטיניות בירושלים חיות מתחת לקו העוני, לעומת 21% מהמשפחות היהודיות בירושלים. תחולת העוני בקרב האוכלוסייה הערבית בירושלים גבוהה באופן ניכר גם מתחולת העוני בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל, בה מדד העוני עומד על 48% מהמשפחות. מצבם של הילדים בנתוני העוני גרוע אף יותר: 77.2% מהילדים בירושלים המזרחית חיים מתחת לקו העוני לעומת 39.1% מהילדים היהודים. למעלה מ-91,000 מילדי ירושלים המזרחית חיים בתנאי עוני מתמשכים.

הזנחת הרשויות והפגיעה החברתית

כל עוד שולטת ישראל בשטח ירושלים המזרחית ומגדירה את תושביה כתושבי ישראל, היא מחויבת לדאוג לרווחתם ולזכויות האדם שלהם. גם על-פי החוק הישראלי, תושבים אלה זכאים לכל השירותים והזכויות שמהם נהנים תושבי המדינה. למרות זאת, מאז 1967 לא הקצתה מדינת ישראל משאבים לתחזוק האוכלוסייה בירושלים המזרחית ולפיתוחה – משאבים המתחייבים מהצרכים הפיזיים של האזור, מצרכי האוכלוסייה ולנוכח גידולה הטבעי. אפליה בתחומי התכנון והבנייה, הפקעת קרקעות והשקעה מינימלית בתשתיות פיזיות ובשירותים הממשלתיים והעירוניים – אלה הם הביטויים המעשיים של המדיניות הישראלית, הנמשכת למעלה מארבעה עשורים. תוצאתה היא שאוכלוסיית ירושלים המזרחית חיה בתנאי מצוקה קשים, ומצבה הולך ומחמיר.

אפליה בתחומי התכנון והבנייה, הפקעת קרקעות והשקעה מינימלית בתשתיות פיזיות ובשירותים הממשלתיים והעירוניים – אלה הם הביטויים המעשיים של המדיניות הישראלית, שמטרתה לשמור על רוב יהודי בעיר ולדחוק את תושביה הפלסטינים של ירושלים אל מחוצה לה

מציאות החיים בירושלים המזרחית היא מעגל מתמשך של הזנחה, אפליה, עוני ומחסור. אלו, יחד עם ניתוק העיר מהגדה בעקבות בניית הגדר, הביאו

לקריסה כלכלית וחברתית של חלק זה של העיר. רובם הגדול של התושבים באזור אינם מקבלים ואינם יכולים לקנות את השירותים הבסיסים ביותר. הנפגעות העיקריות הן אוכלוסיות מוחלשות; זקנים, מוגבלים וילדים. העוני הקבוע הביא גם לשורה של תופעות חברתיות קשות, בהן: פגיעה במערכת המשפטית; עליית ברמת האלימות במשפחה; ירידה בתפקוד ילדי המשפחה, הבאה לידי ביטוי באחוז הנשירה הגבוה מבתי הספר ובכניסה לשוק העבודה השחור בגיל צעיר; פניה לעבריינות וסמים; בעיות בריאות ותזונה ועוד. ההסבר ההגיוני היחיד לאפליה הוא מגמה מכוונת של רשויות המדינה, אשר פועלות לדחוק את תושביה הפלסטינים של ירושלים אל מחוצה לה, במטרה לשמר בטווח הארוך את הרוב היהודי בעיר.

המעמד האזרחי של תושבי ירושלים המזרחית

לאחר מלחמת ששת הימים וסיפוח ירושלים המזרחית קיבלו תושביה מעמד אזרחי של "תושב קבע" במדינת ישראל. הזכות העיקרית שמקנה תושבות קבע היא הזכות לגור ולעבוד בישראל, בלא להזדקק לאישורים מיוחדים. כמו כן, זכאים תושבי קבע לקבל זכויות סוציאליות לפי חוק הביטוח הלאומי וביטוח בריאות ולהצביע בבחירות עירוניות, אך לא בבחירות לכנסת. תושבות קבע, שלא כמו אזרחות, מועברת לילדי התושבים רק אם מתקיימים תנאים מסוימים. תושבים אשר נישאים למי שאינם תושבים או אזרחים ישראליים, צריכים להגיש עבור בני הזוג בקשה לאיחוד משפחות.

בפועל, מתייחסת מדינת ישראל אל תושבי ירושלים המזרחית כאל זרים, שאת מעמדם אפשר לשלול כעניין שבשגרה. תושבי ירושלים המזרחית נאלצים לשוב ולהוכיח את תושבותם בעיר בפני משרד הפנים ובפני המוסד לביטוח לאומי, המנהלים חקירות ובדיקות, שכל תכליתן להפקיע את תושבותם.

שליטת המעמד מתרחשת לא אחת באופן שרירותי, ללא מתן זכות טיעון, ומתגלה רק בדיעבד, אגב בקשה לקבלת שירותים. הלשכה של משרד הפנים בירושלים המזרחית, המשרתת רק את התושבים הפלסטינים, הפכה שם דבר לשירות קלוקל ובלתי נסבל. העומס בלשכה עצום, והטיפול בפניות נמשך חודשים ואף שנים ארוכות. התושבים נאלצים להמתין בתור ארוך (חרף העברתה של הלשכה למשכן חדש), ולא פעם, גם אלה שזוכים להיכנס

בפועל מתייחסת מדינת ישראל אל תושבי ירושלים המזרחית כאל זרים, שאת מעמדם אפשר לשלול כעניין שבשגרה. תושבי ירושלים המזרחית נאלצים לשוב ולהוכיח את תושבותם בעיר.

לתוך הלשכה, נשלחים מבלי שיקבלו שירות. עבור שירותים בסיסיים כמו הסדרת מעמדם של ילדים ורישומם, נגבות אגרות בשיעור של מאות שקלים, והמבקשים נדרשים להמציא אינספור מסמכים. רבים מן הפונים בבקשה לשירות נאלצים להסתייע בעורכי דין, ורבים נאלצים לפנות לבית המשפט על כורחם, על מנת לקבל את מבוקשם. האגודה לזכויות האזרח פועלת מול הרשויות להסרת חסמים ביורוקרטיים ולהנגשת השירותים במשרד הפנים.

בשולי התחום המוניציפאלי של ירושלים מתגוררים תושבים פלסטינים רבים שמעמדם לא הוסדר, אשר שמרו לכל אורך השנים על זיקה לגדה המערבית. הקמת גדר הפרדה ניתקה תושבים אלה ממרכז חייהם בגדה, וכלאה אותם בתחום ירושלים ללא מעמד. בחודש אוקטובר 2007 קיבלה ממשלת ישראל החלטה, ולפיה תושבים אלה לא יוכלו לרכוש מעמד של קבע בישראל, אלא לכל היותר היתרים זמניים מרשויות הצבא. הגשת הבקשות להיתרים כרוכה בבירוקרטיה מסובכת ויקרה. מי שמקבלים היתרים רשאים ללון בבתיהם, ואולם הם אינם רשאים לעבוד בירושלים או לנהוג בה, ואינם זכאים לשירותי חינוך ובריאות ולשירותים סוציאליים. למעשה, הקמת הגדר והחלטת הממשלה יצרו גטאות של מצוקה נוראה ומתמשכת, בהם מתגוררים תושבים פלסטינים כזרים בבתיהם שלהם. האגודה לזכויות האזרח עתרה לבג"ץ בעניינם של תושבים פלסטינים, שגדר ההפרדה כלאה בירושלים, בדרישה להקל על שגרת חייהם. העתירות עדיין בדיונים ועד עתה לא אושרו כל הקלות לתושבים אלו.

אפליה בתחום התכנון והבנייה

זה עשרות בשנים כמעט ואין בנמצא אפשרות חוקית להנפיק היתרי בנייה למבנים חדשים בירושלים המזרחית. הגורמים למצב זה הם שילוב מורכב של הפקעת קרקעות (שרובן המכריע שימשו להקמת שכונות יהודיות), בעיות בהסדרה התכנונית של שאר הקרקעות, ושורה ארוכה ומייגעת של הליכים ושל מגבלות פרוצדורליות, הכרוכים גם בעלויות גבוהות שמטילות הרשויות על מי שמבקש לקבל היתר בנייה בעיר המזרחית. חלק מהעלויות הן מנת חלקו של התושב הפלסטיני בלבד; תשלומים אחרים זהים לאלה הנדרשים בעיר המערבית, אך בשל מצבה הכלכלי של האוכלוסייה, הם לרוב מעבר ליכולתם הכלכלית של תושבי העיר המזרחית. נוסף על כך, אחוזי הבנייה (האחוז משטח הקרקע אשר עליו מותר לבנות, כולל בנייה לגובה) שנקבעו ברוב השכונות בירושלים המזרחית עומדים על 25%-75% לעומת 75%-125% בירושלים המערבית.

תושבי השכונות היהודיות בירושלים נהנים מבנייה רחבת ממדים ומהשקעות עצומות. ברי כי

מדובר באפליה מובהקת, שמטרתה היא הגבלת הבנייה החוקית בקרב האוכלוסייה הפלסטינית וצמצום המרחב האפשרי להתפתחות השכונות הערביות. תכנית המתאר המקומית "ירושלים 2000", שעברה את אישור הוועדה המקומית לתכנון ובנייה בשנת 2006, מבססת את המדיניות המפלה והמגמתית, באמצעות הקצאה בלתי מספקת של יחידות דיור, של מקורות תעסוקה ושל תשתיות לאוכלוסייה הערבית בירושלים. **האפליה**

זה עשרות בשנים כמעט ואין בנמצא אפשרות חוקית להנפיק היתרי בנייה למבנים חדשים בירושלים המזרחית. תכנית המתאר המקומית "ירושלים 2000" מבססת את המדיניות המפלה והמגמתית

התכנונית הביאה לכך שמרבית המבנים בירושלים המזרחית נבנו ונבנים ללא היתרי בנייה, ודיריהם חיים בצפיפות ובחשש מתמיד מפני הריסת קורת הגג שלראשם. נראה כי המספר הגבוה כל כך של בתים שנבנים ללא היתר, יותר משהוא מעיד על אי-ציות לחוק, מוכיח כי מערכת התכנון, שאינה מתמודדת ואינה רוצה להתמודד עם צרכיהם האמיתיים של תושבי העיר המזרחית, הפכה לבלתי רלוונטית עבורם. למרות אחריותם של העירייה ושל מוסדות התכנון והבנייה למצב, גם מדיניות האכיפה והענישה, הכוללת הריסת בתים והטלת קנסות כספיים, מתבצעת תוך אפליה ברורה בין שני חלקי העיר. כך, למשל, בשנת 2004, 85% מעבירות הבנייה אותרו בירושלים המערבית, ולמרות זאת, 91% מצווי ההריסה המנהליים הוצאו נגד בנייה בירושלים המזרחית.

האגודה לזכויות האזרח יחד עם ארגון 'במקום' ערכה קורסים והפיצה מידע לתושבים בדבר זכויות התכנון העומדות להם, וכן פנתה לרשויות בדרישה לקדם את התכנון בירושלים המזרחית ולהפסיק את מדיניות הריסת הבתים. האגודה עומדת להגיש עתירה עקרונית התוקפת את מדיניות התכנון המפלה ואת השימוש במנגנון הריסת הבתים.

2007	2006	2005	2004	2003	יחידות דיור בירושלים (לפי עיבוד מכון ירושלים לנתוני אגף השומה והגבייה של עיריית ירושלים)
99,416	98,605	97,639	96,457	95,140	מערב ירושלים
50,197	49,184	48,781	48,344	47,469	התנחלויות בירושלים המזרחית
37,557	36,575	36,107	35,410	34,509	פלסטינים בירושלים המזרחית

הזנחה חמורה בשירותים ובתשתיות

הדבר הבולט ביותר לעין בירושלים המזרחית הוא ערימות האשפה הנערמות ברחובות ובאתרי פסולת בלתי חוקיים רבים, המתהווים בשל **מחסור חמור בשירותי תברואה. תשתית הכבישים והמדרכות רעועה ולוקה בחסר**, ובשל כך נגרמים נזקים לגוף ולרכוש. גנים ציבוריים הם מראה נדיר. דוגמא אחרת להזנחה, היא העובדה כי **הרוב המכריע של טפסי העירייה אינם קיימים בשפה הערבית**: מבדיקת 91 טפסים ומסמכי עירייה נמצא כי רק 13 קיימים גם בערבית, 9 מהם עוסקים בתשלומי הארנונה. **האגודה לזכויות האזרח** פנתה בעניין זה אל ראש העיר כמה פעמים בחודשים

אפליה חמורה בשירותי תברואה, תשתיות כבישים ומדרכות, גנים ציבוריים, דואר

האחרונים, אולם עדיין לא זכתה למענה.

בירושלים המזרחית גם **שירותי הדואר כמעט ואינם מתפקדים**: שבע יחידות דואר משרתות אוכלוסייה של למעלה מ- 250,000 בני אדם, לעומת למעלה מחמישים יחידות דואר המשרתות כ- 500,000 בני אדם במערב העיר; אין תימה אפוא, שרוב המכתבים אינם מגיעים במועד או שאינם מגיעים כלל. **האגודה לזכויות האזרח** פנתה בשנה וחצי האחרונות בשם נציגי שכונות ירושלים המזרחית לחברת הדואר ולמשרד התקשורת בדרישה לשיפור שירותי הדואר, אולם למרות הבטחות רבות לא נראה שיפור בשטח.

ביוב וניקוז

תשתיות הביוב והניקוז בירושלים המזרחית כולה סובלות מהזנחה רבת שנים. **כמה מהשכונות אינן מחוברות כלל למערכת הביוב העירונית, ועדיין נעשה בהן שימוש בבורות ספיגה**. בשכונות אחרות מערכת הביוב העירונית ישנה מאוד או שאינה מתוחזקת כראוי. על-פי הערכה רשמית של חברת הגיחון – תאגיד המים והביוב של ירושלים – **חסרים כיום בירושלים המזרחית שבעים קילומטרים של קווי ביוב**.

הצפות הניקוז והביוב הנגרמות תדיר יוצרות תנאים תברואתיים קשים: הביוב זורם לעתים בסמיכות רבה לבתי המגורים ולאזורי משחק של ילדים; פגעי מזג האוויר מחריפים את המצב הקיים ומגבירים את הסכנה לבריאות התושבים. על אף תלונות חוזרות ונשנות של התושבים, במקומות רבים לא נעשו ולא נעשים כל תיקונים או שיפורים.

הנחת קווי ביוב וניקוז חדשים מותנית בתשלום אגרות גבוהות והיטלי פיתוח יקרים שאינם בהישג ידם של התושבים, אולם גם במקרים בהם התושבים מוכנים לממן את עלויות הנחת הביוב, הרשויות מתעכבות לרוב בביצוע העבודות.

בניית גדר ההפרדה הביאה אף היא לבעיות בתחום הביוב: **כמה קילומטרים של קווי ביוב נשברו במהלך העבודות על הגדר**. בעקבות פניות **האגודה לזכויות האזרח** לחברת הגיחון תוקן קו הביוב שנהרס באזור מחנה הפליטים שועפט – ראס חמיס.

חיבור לרשת המים

פועל יוצא של האפליה בין השכונות היהודיות לערביות בתחום התכנון הוא פגיעה באספקה של מים נקיים – אחד המשאבים הבסיסיים ביותר לקיום אנושי. מאחר שחוק התכנון והבנייה אוסר חיבור מבנה שנבנה ללא היתר בנייה לרשת המים העירונית, סובלים עשרות אלפים מתושבי ירושלים המזרחית ממחסור באספקת מים סדירה. **ההערכה המבוססת על נתוני חברת הגיחון, היא שלמעלה ממחצית מהאוכלוסייה, כ-160,000 תושבים, אינה זוכה לאספקת מים חוקית.** בלית ברירה התושבים נאלצים להתקין חיבורים פיראטיים לצינורות מים ראשיים או לשכנים שביתם מחובר באופן מסודר לרשת המים, או להסתפק במכלי אגירת מים. לפתרונות אלה מחיר יקר: המים זורמים בלחץ נמוך ואספקת המים אינה סדירה; המים במכלי האגירה חשופים למגוון זיהומים, החל בחיידקים וכלה בפגרי ציפורים. המחסור במים נקיים גורם לירידה ברמת ההיגיינה (קושי להתקלח, לשטוף כלים ולנקות את הבתים), ומכאן קצרה הדרך להתפרצות מחלות זיהומיות שונות. זכויותיהם של תושבי ירושלים המזרחית לתנאי קיום נאותים, לכבוד ולבריאות נפגעות באורח אנוש.

האגודה לזכויות האזרח מקדמת כעת יוזמת חקיקה, שמטרתה להתגבר על הקשיים המשפטיים, ולהביא לכך שכל תושבי העיר המזרחית יוכלו לקבל אספקת מים סדירה, אולם לפי שעה ההיענות למציאת פתרון מצד הדרג הפוליטי היא מועטה.

חינוך: מחסור קשה בכיתות לימוד

בתחום החינוך בירושלים המזרחית קיימת שורה של בעיות קשות, ובראשן המחסור החמור בכיתות לימוד. בארבעים השנים האחרונות חל גידול של פי ארבע באוכלוסיית האזור, אך מערכת החינוך לא פותחה בהתאם לצרכים המשתנים וכמעט שלא נבנו כיתות חדשות. כיום חסרות בעיר המזרחית כ-1,500 כיתות, והצפי הוא שעד שנת 2010 יעמוד המחסור על כ-1,900 כיתות לימוד. **בשל המחסור האדיר בכיתות, רק כמחצית מהילדים בגיל בית ספר לומדים בבתי הספר העירוניים בירושלים, לעתים קרובות בצפיפות רבה ובתנאים פיזיים ירודים.** מחמת המחסור בכיתות נעשה אף שימוש במבנים שלא הותאמו לכך ומונהגת "משמרת

כיום חסרות בעיר המזרחית כ-1,500 כיתות, והצפי הוא שעד שנת 2010 יעמוד המחסור על כ-1,900 כיתות לימוד

שנייה" של לימודים. עשרות אלפי ילדים כלל אינם מתקבלים למערכת החינוך הציבורית. **האגודה לזכויות האזרח** עובדת בשיתוף איחוד ועדי ההורים של ירושלים המזרחית ומייצגת כל העת ילדים, אשר לא נמצא להם מקום לימוד במערכת החינוך העירונית. ייצוג זה מוביל למציאת פתרון לילדים המיוצגים, אולם ילדים רבים אחרים, הזכאים לחינוך חינוך מהמדינה, נאלצים למצוא פתרונות לימודיים מחוץ למסגרת הרשמית, כמו בתי הספר של הוואקף או בתי ספר פרטיים בירושלים ובגדה. הדבר מטיל מעמסה כספית אדירה על משפחותיהם. חלק מהילדים נותרים בבית: לפי ההערכה, כ-9,000 ילדים אינם רשומים באף מסגרת. לפי נתוני עיריית ירושלים, **שיעור הנשירה בחינוך העל-יסודי בירושלים המזרחית עומד על כ-50% מהתלמידים.** לשם השוואה, שיעור הנשירה בקרב המגזר היהודי בירושלים עומד על 7.4% ושיעור הנשירה הגבוה ביותר בישראל, לפי נתוני הלמ"ס, ביישוב ג'סר א-זרקא – עומד על 11.8%.

מצוקת הכיתות החריפה בירושלים המזרחית ידועה מזה שנים רבות לעירייה ולמשרד החינוך, ואף נדונה בבתי המשפט במספר עתירות. בפברואר 2007, במסגרת דיון בבג"ץ, התחייבה המדינה לבנות בחמש השנים הקרובות 400 כיתות לימוד בירושלים המזרחית, בתקציב של כ-400 מיליון ש"ח. יש לציין כי בנייה זו יועדה להדביק את קצב הגידול הטבעי, אך לא לכסות על המחסור הקיים, אולם גם בניית 400 כיתות אלו עדיין מתעכבת. **האגודה לזכויות האזרח** עומדת לפתוח בהליכים משפטיים עקרוניים למתן החזר כספי עבור שכר הלימוד שנאלצים ילדי ירושלים המזרחית לשלם בגין לימודיהם בבתי ספר פרטיים.

היעדר מסגרות חינוך לגיל הרך

בירושלים המזרחית חיים היום כ-15,000 ילדים בגילאי שלוש וארבע, אולם קרוב ל-90% מהם אינם משולבים באף מסגרת חינוכית. למרות החשיבות הרבה של החינוך המוקדם והשפעתו על התפתחות הילד, הרשויות האמונות על החינוך בעיר המזרחית כמעט ואינן פועלות בתחום זה: בירושלים המזרחית פועלים היום רק שני גני טרום חובה עירוניים, בהם 55 ילדים. עוד כ-1,900 ילדים משולבים בכמה עשרות גנים פרטיים, הגובים שכר לימוד גבוה יחסית ליכולתם הכלכלית של ההורים.

תמונת מצב מטרידה זו נובעת מהעובדה שהתיקון לחוק לימוד חובה, המקנה חינוך חובה חנם לבני שלוש וארבע, עדיין לא הוחל בירושלים המזרחית. החלת התיקון לחוק החלה בשנת 1999 באופן הדרגתי, ונועדה להתקדם על פני עשור באופן, שהראשונים לזכות בחינוך חנם יהיו ילדי השכונות והיישובים מהמדרג הכלכלי-חברתי הנמוך ביותר. על אף ששכונות ירושלים המזרחית הן העניות ביותר בירושלים לפי מדרג הלמ"ס, נבחרו רק שכונות ממערב העיר לקבלת חינוך חנם לגילאי 3-4, רובן

התיקון לחוק המרחיב את לימוד החובה חנם לבני שלוש וארבע עדיין לא הוחל בירושלים המזרחית, וקרוב ל-90% מהם אינם משולבים באף מסגרת

הגדול מדורגות במקום גבוה יותר מכל שכונות ירושלים המזרחית. **האגודה לזכויות האזרח** פועלת יחד עם קואליציה של ארגונים והורים פעילים מירושלים המזרחית לקדם צו של משרד החינוך, אשר יורה על הקמת מסגרות לחינוך לגילאי 3-4 בירושלים המזרחית. בישיבת ועדת החינוך של הכנסת, שהתקיימה לבקשת האגודה ב-12.11.07, קראו חברי הוועדה לראש הממשלה, לשרת החינוך ולשר הרווחה למצוא פתרונות חינוך לילדי ירושלים המזרחית והודיעו כי יעקבו אחר הנושא.

שירותי רווחה

למרות שהזנחת הרשויות הביאה לשורה של תופעות חברתיות קשות ולמרות ש-68.4% מתושבי ירושלים המזרחית חיים מתחת לקו העוני, רק 22% מתושבי ירושלים המזרחית מטופלים על-ידי שירותי הרווחה. סביר היה לצפות כי עיריית ירושלים ומשרד הרווחה יתנו דגש מיוחד לטיפול באוכלוסייה זו, אך גם מערכת הרווחה בירושלים המזרחית סובלת מתת-תקצוב ומאפליה מתמשכת בהשוואה לעיר המערבית, ולמעשה עומדת בפני קריסה.

מספר התקנים המוקצים ללשכת הרווחה בירושלים המזרחית הוא הקטן ביותר מבין לשכות הרווחה בעיר: רק 49.1 תקנים מוקצבים ללשכת ירושלים המזרחית לעומת 85.1 תקנים במוצע בלשכות מערב העיר. נכון לסוף שנת 2007, עובד סוציאלי מהלשכות שבמערב העיר טיפל בכ-111

מערכת הרווחה בירושלים
המזרחית סובלת מתת תקצוב
ומאפליה מתמשכת

משקי בית בממוצע, בעוד שבלשכות מזרח העיר נאלץ כל עובד סוציאלי להתמודד עם טיפול בכ-190 משקי בית בממוצע.

בנוסף, מספר הלשכות במזרח העיר הוא מחצית ממספר הלשכות באזורים האחרים (3 לעומת 6). מספר הלשכות המצומצם מקטין את הנגישות של האוכלוסייה לשירותי הרווחה. כתוצאה מכך, מספר הפונים אינו מייצג את גודל המצוקה בה נתונה האוכלוסייה.

האגודה לזכויות האזרח פנתה ב-2007 למשרד הרווחה ולעיריית ירושלים בדרישה להגדיל את מספר תקני העובדים הסוציאליים המוקצים לירושלים המזרחית. בעיריית ירושלים טענו כי קיים תהליך מתמשך של העדפה מתקנת למזרח העיר, והודיעו על תוספת מסויימת במספר תקני העובדים הסוציאליים בלשכת הרווחה בעיר המזרחית. אלא שתוספת זו בטלה בשישים ואינה תורמת לשינוי המצב מיסודו, ועל כן עומדת **האגודה** לנקוט הליכים משפטיים בנושא.

אלימות משטרה וחריגה מסמכות

לדידו של רוב הציבור בישראל, ירושלים המזרחית היא מקום עלום ומעורפל. נראה כי באזור הרחוק מעין התקשורת והציבור, הרשויות מרשות לעצמן להתנהג כלפי התושבים בברוטליות, באלימות ואף באופן בלתי חוקי, בצורה שלא היה עולה על הדעת בשום מקום אחר בישראל.

עד לאחרונה נעשה בירושלים המזרחית שימוש בפרקטיקה של מחסומי גבייה - גביית חובות מס באמצעות מחסומי דרכים. רשות המסים והמוסד לביטוח לאומי, בסיוע המשטרה, הנהיגו שימוש במחסומי דרכים בהם עוכב כלי הרכב שעברו במקום. אם נמצא כי תלוי ועומד חוב נגד בעל הרכב או מי מבני משפחתו, נדרש הנהג להסדיר את החוב במקום, ולא – עוקל הרכב מידית.

עתירה שהגישה **האגודה לזכויות האזרח** נגד הפרקטיקה הזו באוגוסט 2007 תלויה ועומדת בבג"ץ. בדיון, שהתקיים בעתירה זו בחודש פברואר השנה, ביקרו שופטי בג"ץ את השימוש במחסומי הגבייה זה וציינו כי הוא מהווה שימוש לרעה בסמכות המשטרה וגורם לפגיעה בלתי מידתית בזכויות אדם. למן אותו דיון, הופסק השימוש במחסומים לגביית חובות, לפחות עד להכרעה בעתירה.

בתקופה האחרונה הגיעו **לאגודה לזכויות האזרח** תלונות שונות, המצביעות על כך ש**משטרת ישראל** חזרה לסורה ומתפקדת כקבלנית גבייה עבור רשויות וחברות שונות, המבקשות לגבות חובות מתושבי ירושלים המזרחית. המשטרה עושה שימוש בשני אמצעים בלתי חוקיים:

א. הקמת מחסומי דרכים ומעצר חייבים – על פי עדויות שבידינו, בחודש מאי 2008 הציבה המשטרה מחסומי דרכים בשכונת עיסוויה. במחסומים אלה ערכה המשטרה בדיקות לכל העוברים, כולל הולכי רגל. חלק מן התושבים התבקשו להתלוות אל השוטרים לתחנת המשטרה ברחוב סלאח א-דין, שם נמסר להם כי יש נגדם צו של ההוצאה לפועל בגלל חובות. בין היתר, דובר על חובות ל"בזק", "סלקום" ולחברת הביטוח "קרנית". השוטרים הודיעו לתושבים, כי אם לא ישלמו את החוב, ייעצרו. כאשר התלוננו התושבים

בירושלים המזרחית, הרחוקה מעין התקשורת והציבור, הרשויות מרשות לעצמן להתנהג כלפי התושבים באופן שלא היה עולה על הדעת בשום מקום אחר בישראל

על הצבת המחסומים בפני השוטרים הנמצאים במקום, נאמר להם, כי המחסומים מוצבים כעונש על יידוי אבנים מצידם.

ב. הזמנה במרמה של חייבים למשטרה ועיקול כלי רכבם – מתלונות שקיבלנו עולה, כי תושבים מירושלים המזרחית קיבלו שיחות טלפון ממי שהזדהו כשוטרים, אשר ביקשו מהם באמתלות שונות להגיע למקום מפגש מסוים. כאשר הגיעו, נאמר להם כי יש להם חובות לעיריית ירושלים, וכי אם לא ישלמו במקום, יעוקל רכבם. התושבים נאלצו ללכת ולשוב עם סכום החוב על מנת לשחרר את הרכב. **האגודה לזכויות האזרח** פנתה למשטרת ישראל בדרישה להפסיק את השימוש באמצעים בלתי - חוקיים אלה ולמצות הדין עם האחראים להם.

בנוסף, לארגוני זכויות האדם מגיעות עדויות רבות על אלימות שוטרים בירושלים המזרחית, ובהן גם תלונות על אלימות והתנכלויות מצד שוטרי מג"ב. מוקד חיכוך אחר הוא מחסום עטרות (קלנדיה) שבצפון ירושלים. המחסום משרת כמאה אלף בני אדם, תושבי ירושלים המזרחית, שגדר ההפרדה ניתקה אותם ממרכז חייהם בירושלים, והם נאלצים לעבור בו מדי יום ביומו בדרכם לעבודה, לבית הספר, למוסדות רפואיים וכו'. **העוברים במחסום עטרות מתלוננים דרך קבע על אלימות פיזית ומילולית מצד החיילים, על עיכובים ממושכים ועל סגירת המחסום למעבר כלי רכב באופן אקראי וללא התראה.** חלק גדול מהתלונות נוגע להתנהלותם של עובדי חברת אבטחה פרטית המוצבים במקום, המתערבים בעבודת החיילים, מפעילים שיקול דעת בלתי סביר באשר לאופן הבידוק וצורתו ומפגינים כלפי העוברים יחס משפיל. **האגודה** מייצגת תושבים המתלוננים על הפרות שונות ופועלת להפסקתן ולמיצוי הדין עם האחראים.